

"לבניינה של תורה" – חלק שג

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

"פֶּתַח לְבָי בְּתוֹרַתְךָ"

לימי בין המצרים

"כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיךָ"

בראשית דברי אתיחס בעזרת ה' לימי "בין המצרים" שאנו בתוכם. ימי "בין המצרים" הם ימי צער לישראל, "כָּל רִדְפֶיךָ הַשִּׁיגוּךָ בֵּין הַמִּצְרִים"¹.

בימים אלו נהוגים מנהגי אבלות ההולכים ומחמירים עד תשעה באב.

טוב ללמוד את הלכות אלו בימים הללו, כדי לדעת כיצד לנהוג.

הלכות אלו, "הלכות תשעה באב ושאר תעניות", מצויות בחלק ו' של

ה"משנה ברורה". אף על פי שמדינא

דגמרא אין לאכול בשר רק בסעודת

ערב תשעה באב, מכל מקום הביא

ב"שולחן ערוך"² ש"יש נוהגים שלא

לאכול בשר ולא לשתות יין בשבת זו",

היינו בשבוע שחל בו. השנה יש

בכך שאלה מורכבת: האם בשנה

שתשעה באב חל בשבת חל דין

'שבוע שחל בו'. "ויש שמוסיפין

מראש חודש עד התענית", כמנהג האשכנזים, "ויש

שמוסיפין מי"ז בתמוז", היינו במשך כל שלושת

השבועות. כנראה שהרמ"א ראה שכך יש נוהגים.

האם עניין האבלות מתמצה באי-אכילת בשר? הלוא

כיום ישנם תחליפים רבים וטובים?

הרמ"א כותב³ ש"נוהגין להחמיר שאין נושאים" נשים

"מי"ז בתמוז עד תשעה באב". משמע מלשונו שאין זה

או אפשר להצליח בחיים
בלי ריבוננו של עולם,

וגם אי אפשר להצליח
בתורה בלי ריבוננו של
עולם

אסור מדינא דגמרא, אלא שכך נהגו ישראל. זהו דבר

פלא שיש להתבונן בו – הלוא להקים בית בישראל

הוא הדבר הגדול ביותר, מצוות פרייה ורבייה היא כל

כך חשובה, ואף על פי כן החמירו בכך כל בית

ישראל⁴, משום שימים אלו אינם ימי שמחה. תוכנם

של הימים הללו ומהותם הם היותם

ימי אבל, ולכן לא מתאים להתחתן

בתקופה זו, ההפוכה לכך במהותה.

מוסיף על כך ה"משנה ברורה"⁵

ש"אסור לעשות ריקודין ומחולות מי"ז

בתמוז ואילך". בעיני זו הנקודה

המרכזית. אני סבור שראוי לבן

ישיבה – בין אשכנזי ובין ספרדי –

הרוצה להתרומם מעט מעל חיי

ההווה, להחמיר בשבועות הללו שלא

לשמוע מוזיקה. הרי שמיעת מוזיקה

במשך כל ימות השנה היא שאלה

כלל לא פשוטה⁶. אכן, ישנם

תירוצים להיתר שמיעת מוזיקה

לאחר החורבן, בפרט למישהו שיש

לו סיבוכי נפש, עצבות ומרה שחורה⁷, אבל סבורני

שזהו הדבר המשמעותי שנוכל להרגיש על ידו את

צער החורבן ואת האבלות, ולכן ראוי להחמיר בכך

בימים אלו⁸. ייתכן ומאן דהו ימצא קולות כאלה

ואחרות בספרים שונים, אך אני סבור שלא ראוי לבן

תורה לאמצן, על מנת שיחוש את צער החורבן.

⁴ עיין בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת דברים, סעיף ד

⁵ שם, סעיף קטן טז

⁶ עיין שולחן ערוך, אורח חיים, סימן תקס, סעיף ג

⁷ עיין פסקי תשובות, שם, אות יא; עיין עוד אור לציון, חלק ג, פרק ל, תשובה

⁸ ג

⁸ עיין שו"ת יחווה דעת, חלק ו, סימן לד

¹ איכה, פרק א, פסוק ג. עיין ספר הרוקח, סימן שט: "השיי"גוה בין המצרים בגימטריא המה כ"א ימ"ם מי"ז בתמוז עד ט' באב" (הובא בפסקי תשובות, סימן תקנא, אות א).

² סימן תקנא, סעיף ט

³ שם, סעיף ב

כבר דיברנו בעבר¹⁵ על הסתירה הקיימת בדורנו, ועל כך שדנים בשאלה אם אמירת התיקון מתאימה לדורנו או לא¹⁶. אכן דעתי היא שהרוצה להרגיש מעט את החורבן יישב מספר דקות ויאמר מספר מזמורי תהילים המופיעים ב'תיקון' בתוספת מספר מילות צער, ויחשוב קמעא על הדברים¹⁷. ייתכן שיהיו כאלה שיעדיפו לעשות זאת בצנעה¹⁸. כל כך קשה לנו להרגיש את צער החורבן – אני מדבר על עצמי – הרי יש לנו ברוך ה' הכל, אך מצד אחר אין לנו כלום – הרי שכונה אינה עימנו, אבא אינו איתנו, וממילא אין כלום¹⁹.

לסיכום: מבחינה הלכתית העיקר הוא להימנע ב'שב ואל תעשה' משמיעת מוסיקה בשלושת השבועות, והדבר השני שניתן לעשות ב'קום עשה' שהרוצה להרגיש מעט את כאב החורבן יקדיש מזמנו לקונן על החורבן.

"בְּנֵי צִיּוֹן הִקְרִיבוּ"

בתוך ימי הצער הלאומי ישנו יום צער פרטי עבור הישיבה. בימים הללו נפל במבצע "צוק איתן" אביתר תורג'מן הי"ד. ביום חמישי יתקיים שיעור כללי, שיעמוד בעזרת ה' לעילוי נשמתו, בזכות אהבת התורה ושמחתה. בערב תתקיים אזכרה, וראוי שבני הישיבה יכבדו את זכרו של אביתר ואת משפחת תורג'מן שתרח מאוד להגיע מבית-שאן, למרות האירועים המתקיימים בחוצות הרובע, ויעלו את זכרו בבית-המדרש שהוא כל כך אהב וציפה לשוב אליו.

לבניינה של תורה

"וּבַתּוֹרָה אֶתָּה עֲמִיל"

בשבוע שעבר דיברנו על הנהגה תובענית מאוד, על כך שאדם יכול לתבוע מעצמו רבות. דיברנו גם על כך שהאדם הוא הבוחר את מסלול חייו, שהרי כידוע

¹⁵ עיין לבניינה של תורה, שיחה רעג

¹⁶ עיין פסקי תשובות, סימן א, אות י; הליכות שלמה, הלכות בין המצרים, פרק יד, הערה 16

¹⁷ עיין פסקי תשובות, שם

¹⁸ עיין הנהגת הגאון האדר"ת בנפש דוד, חלק ב, אות ב

¹⁹ עיין שפת אמת, דברים, תרמ"ז, ד"ה במדרש: "והענין הוא כי מגלת איכה היא גם כן מכלל התורה, וגם זה עדות על בני ישראל כי הם עתה פלג גופא, ובאמת אין לנו מציאות בגלות בחסרון ארץ ישראל ובית המקדש".

אנו רואים מחלוננו את החורבן הנשקף מהם. לכן, ראוי לנו להחמיר יותר בענייני אבלות החורבן⁹. גם אם מישוהו יקל בכך בעכו, מכל מקום פה – כנגד מקום המקדש – ראוי לנהוג אחרת.

"עַל זֶה הָיָה דָוָה לְבַנּוּ"

ברצוני לעמוד על נקודה נוספת. אנו נמצאים אל מול הר הבית. ישנם העולים להר הבית, ייתכן שהדבר נובע ממקום גבוה בנפש וייתכן שמרגשות לאומיים, אנו על כל פנים איננו נוקטים כך. מחלוננו ניבטת אלינו כל רגע ורגע העובדה של סילוק השכינה מהמקום הזה. קשה לנו לחוש את עצם הדבר, ובפרט שהתרגלנו לכך. אולם, לרוצה להרגיש יותר את הדבר כדאי לנסות לעשות משהו שיעזור לו בכך. סבור אני שכדאי מידי פעם לקיים את המובא ב"משנה ברורה"¹⁰: "ובכונת האר"י כתב שיתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה", היינו שיאמר תיקון רחל אחר חצות היום לאחר מנחה¹¹. ייתכן שישנם מבין בני הישיבה כאלה שהם אנשי "תיקון חצות" בכל השנה, הלוואי.

מובא¹² כי ה"חפץ חיים" עצמו לא היה אומר "תיקון חצות" במשך כל השנה, אבל בשלושת השבועות נהג לומר אחר חצות היום את התיקון כמו שנהוג, וכן בלוח מנהגי ארץ ישראל כתב שכן המנהג¹³.

מספרים¹⁴ שכאשר הרב זצ"ל היה כבן חמש עשרה שנים הוא היה נוהג ללמוד מידי לילה עם חברותא. כאשר הגיע זמן חצות ישבו לארץ לערוך "תיקון חצות". לאחר שהרב זצ"ל הפליג בבכיו, שאלו החברותא מדוע הוא בוכה כל כך, הרי גם אומר תיקון חצות ובוכה? ענה לו הרב: "אבל אני כהן!". הלוואי שהיינו זוכים להרגיש מקצת שבמקצת ממה שהוא הרגיש כנער בן חמש עשרה.

⁹ עיין פסקי תשובות, שם, אות יג; עיין עוד שו"ת שלמת חיים, עניינים שונים, סימן קב

¹⁰ סימן תקנא, סעיף קטן קג

¹¹ עיין ערוך השולחן, שם, סעיף לט; שו"ת יוסף אומץ, סימן כא; כף החיים, סימן תקנא, סעיף קטן רכב

¹² מכתבי הרב חפץ חיים, דוגמא מדרכי אבי זצ"ל, אות ס

¹³ עיין שם הגדולים, מערכת הספרים, קיצור תקפו כהן: "ובימי בין המצרים בבית הכנסת הגדולה וק"ק תלמוד תורה נאספים ביום קהל גדול ומקוננים ובוכים בכל יום כמצות רבינו האר"י ז"ל. וכמה פרישות נוהגים התלמידי חכמים בימי בין המצרים ככל חומרות הנמצאים בספרים, ויותר ויותר"; עיין עוד לב אליהו, חלק ג, עמוד קי

¹⁴ עיין מלאכים כבני אדם, עמוד 5; עיין עוד לשלושה באלול, חלק א, אות ב

אולם, כשהצעתי את הדברים לפני מו"ר הרב יעקב כץ שליט"א אמר לי שלא זו הייתה כוונת ה"חזון איש", על אף שהדברים נכונים מצד עצמם.

בטרם אמשיך, אספר על הקשר של הרב כץ עם ה"חזון איש". רבות שמענו מהרב כץ אודות ה"חזון איש". לדוגמה, אספר שה"חזון איש" קיבל מארצות הברית ארבעה סטים של רמב"ם. באותה התקופה הספרים לא מצויים כל כך, והוא אמר שזה שייבחן אצלו בהצטיינות על סדרי נשים ונזיקין, גמרא רש"י ותוספות יקבל את אחד מהסטים. אכן, ארבעת הסטים חולקו. בעלי שניים מתוכם הגיעו לימים לישיבת "הכותל" – הרב יעקב כץ יאריך ימים בטוב, והרב ישראל דו"מיטרובסקי, שה' ישלח לו רפואה שלמה. עוד סיפורים רבים שמענו מהרב כץ על ה"חזון איש". לכן אני סבור שניתן להסביר את ה"חזון איש" לפי הבנת הרב כץ.

אמר הרב כץ שה"חזון איש" התכוון לכך: כשהיו לך אישה ושלושה ילדים – ולדעתי יש להוסיף על דבריו: ותילמד במסירות נפש, שהרי יהודי בעל משפחה העמל בתורה זוהי מסירות נפש – תהיה גם לך סייעתא דשמיא להספיק סוגיה מורכבת בחצי יום!

”פִּי ה' יִתֵּן חֵכְמָה”

זוהי תוספת חשובה מאד לדברינו בשבוע שעבר. הגמרא בסוף מסכת נדה²¹ מספרת שאנשי אלכסנדריה שאלו את רבי יהושע בן חנניה ארבע סדרות של שאלות. על הסדרה האחרונה אומרת הגמרא: ”שלושה דברי דרך ארץ: שאלו ממנו. שאלו אותו: ”מה יעשה אדם ויחכם?” איך אדם יהיה חכם בחכמת התורה? עוד שאלו אותו: ”מה יעשה אדם ויתעשר?” איך יצליח אדם בעסקיו? עוד שאלו אותו: ”מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים?” לכל אחת משאלותיהם הוא ענה את הדבר שיש לעשות? על השאלה הראשונה ענה: ”אמר להם: ירבה פְּיִשְׁבָּה”, היינו ירבה בלימוד התורה. אני מוסיף שניתן גם לקרוא ”ירבה פְּיִשְׁבָּה”, לא חייבים לפרוש מהישיבה אחרי שיעור ה', אדרבה ירבה בלימוד הישיבה שיש בה תלמידי חכמים ויש מעבירי מסורת. המשיך רבי יהושע לעצה נוספת: ”וימעט בסחורה”,

כאשר הדבר נוגע לדבר שחשוב לנו אנו מסוגלים לקום בארבע בבוקר ולעשות כל משימה בלי שום בעיה. כל מי שעבר את המסלול הצבאי יודע שבצבא אנחנו מגלים שיש לנו הרבה יותר כוחות מאשר חשבנו.

לכן, דיברנו בשבוע שעבר על כך שצריכים להרבות בדרישה מעצמנו, ו'השמיים הם הגבול'. עלינו להאמין בעצמנו שיש לנו כוחות כמוסים רבים לאין-חקר. אם נאמין שיש לנו כוחות עצומים אכן נגלה אותם בפועל. לשם כך יש לתת את הדעת לכך, ולבחור לממש זאת. הצענו לכתוב לו"ז מסודר, ובשילוב מימד הלחץ שדיברנו עליו, האדם יצליח, אין שום ספק.

”לְמַדְנֵי חֲקִיךָ”

אכן, ברצוני להוסיף נדבך חשוב מאוד לדברים. לאור שאלות שנשאלתי לאחר השיחה קודמת הרגשתי שנכון להוסיף נקודה מאוד מהותית. ישאל השואל: מניין הכוח לכך, איך אפשר להצליח באמת?

אספר לכם מעשה ששמעתי לפני שנים רבות, מהרב יחיאל יעקבסון, איש חינוך ידוע: בחור אחד הגיע ל"חזון איש" כאשר הוא מאוד מתוסכל. הוא סיפר ל"חזון איש" שבמשך שבועיים הוא ניסה ללמוד סוגיה ולסדר אותה כיאות ולא הצליח. משנוכח בכך שאינו מצליח, פנה לעזרת חברו האברך שיסייע לו לסדר את הסוגיה. האברך למד את הסוגיה, וכעבור שעות בודדות שב אליו כשהדברים מסודרים ומהוקצעים בפיו, ”דָּבָר דְּבָר עַל אֶפְנָיו”²⁰. הבחור חש תסכול, ותינה את צערו בפני ה"חזון איש". השיב לו החזון איש: ”כשליך יהיו אישה ושלושה ילדים גם אתה תעשה זאת בחצי יום!”.

מה פירוש הסיפור הזה? הרב יעקבסון הסביר את כוונת ה"חזון איש" ברוח הדברים שאמרנו. הוא הסביר שההכרח בשל היותו בעל משפחה וזמנו הקצוב מכריח את האברך להזדרז יותר ולסיים את המשימה בזמן קצר יותר. הסבר זה דומה להסברו של הרב עדין שטיינזלץ שליט"א לדברי הרבי מלובביץ' על היכולת של אדם ללחוץ את עצמו כדי להשיג יותר.

²¹ דף ע, עמוד ב

²⁰ משלי, פרק כה, פסוק יא

בעניין זה. תפילה שכזו היא תפילה דאורייתא²⁶, כאשר מדבר עם רבש"ע "כאשר ידבר איש אל רעהו", כלשון ה"מסילת ישרים"²⁷, ומבקש ממנו על צרכיו ונתפלל על כך שיצליח בלימוד. יחד עם מיצוי הכוחות ושאיפת ההשגה ירבה בתפילה ואז יגלה בעצמו כוחות בלתי נדלים ויצליח. צריך עמל וסייעתא דשמיא, עמל ותפילה.

"מן המוצר קראתי יי"ה"

לסיום, אוסיף לקרוא אגרת מדהימה של ה"חזון איש"²⁸ העוסקת בתפילה ומסתיימת כך: "והנה אמרו²⁹: מיום שחרב בית המקדש כל השערים ננעלו", בחורבן בית המקדש השמיים ננעלו, ישנה מחיצה של ברזל, "חוץ משערי דמעות", המים הללו בוקעים את המחיצה. "ואם יזכה האדם להרגיש את הרע והנמאס בהעדר ידיעת התורה", צריכים זכות להבין את החוסר וההעדר באי-ידיעת התורה, "עד שיימס לבבו בבכי לפני המקום ברוך הוא", עד שיבוא לידי בכי, "הנה ידע האדם כי כבר זכה הרבה ואשרי חלקו וכבר מובטח הוא שתפילתו נשמעת" – אם ה"חזון איש" אמר "מובטח" אז הוא אכן מובטח – "אך על האדם להוסיף שקידה על שקידתו יום יום, כי האדם כעץ השדה הולך וגדל". אשרי מי שגדל בתורה, כל יום הוא עמל בעוד 'סדר' ובעוד 'סדר', הוא גדל כמו צמח. "כי האדם כעץ השדה הולך וגדל כל ימי חלדו, והעמל וההשתדלות הן הנה הנקראים 'חיים' באמת" – אנשים אומרים: 'לעשות חיים', 'לצאת לחיים', מלמדנו ה"חזון איש" כי העמל וההשתדלות הם הם החיים! סוף דבר, דרך ההצלחה היא לעמול ולעמול, אבל יחד עם הדרישה הגדולה מעצמנו צריך תפילה וסייעתא דשמיא.

עליו להתרחק מהדברים המרחיקים מהלימוד. הדבר ברור, אם אכן יישב בישיבה, אך כל העת יעסוק בדברים אחרים, בסופו של דבר הוא ייצא עם הארץ. עליו להתנתק מהמתרחש כעת בכל המקומות בעולם ולעמול בתורה.

המשיכו לשאול אנשי אלכסנדריה: "הרבה עשו כן ולא הועיל להם!" השיב להם: "אלא: יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר²²: 'פי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה'". עליו לבקש את החכמה מהקב"ה, שהוא הנותן מעצמו את חכמת התורה. עליו להתפלל שיידע את התורה, להתפלל על כך מעומקא דליבא ולבכות. שואלת על כך הגמרא: אם כך "מאי קמשמע לן? דהא בלא הא לא סגי". אי אפשר להצליח בתורה בלא עמל תורה, בלא שקידה, בלא התנתקות. יחד עם זאת צריך גם סייעתא דשמיא, צריך גם תפילה. "יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו!"

אם כן, אמרה הגמרא שיש צורך בשני דברים כדי להצליח בכל אחד מענייני החיים: מחד, יש לעשות את ההשתדלות הראויה לכל דבר לפי עניינו; ומאידך, יש צורך בתפילה וסייעתא דשמיא. זהו מפתח בחיים. יש לרכוש תכונה זו בעודנו בישיבה – לחיות עם ריבוננו של עולם. אמש התקיים שיח של בוגרי שיעור ה', ואחד הבחורים אמר שקיבל בישיבה את הדרך לחיות עם ריבוננו של עולם, להבין ש"הא בלא הא לא סגי". אי אפשר לנצח בקרב בלי ריבוננו של עולם, אי אפשר להצליח בחיים בלי ריבוננו של עולם, וגם אי אפשר להצליח בתורה בלי ריבוננו של עולם. אכן יש צורך בהתמדה ומאמץ, כפי שדיברנו בשבוע שעבר; ויחד עם זאת צריך סייעתא דשמיא, כפי ההסבר בסיפור על ה"חזון איש".

ה"חזון איש" אכן כתב באיגרותיו²³: "הלימוד והתפילה קשורים זה בזה. עמל הלימוד עוזר לאור התפילה, והתפילה עוזרת את הלימוד". עוד כתב ה"חזון איש"²⁴: "אמרו²⁵: 'אוקמי גירסא – סייעתא דשמיא' – לזאת, העצה: תפילה בברכת 'שומע תפילה' בנוסח שתנסח בעצמך". כדי שלימודנו ייחקק בקרבנו אנו זקוקים לסייעתא דשמיא, על כן על כל אחד ואחד מאיתנו לנסח לעצמו תפילה

²⁶ עיין השגת הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם, מצווה ה': "ואם אולי יהיה מדרשם בתפילה עיקר מן התורה נמנה אותו במניינו שלהרב ונאמר שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה".

²⁷ פרק יט: "מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו".

²⁸ חלק ג, אגרת קנא

²⁹ עיין ברכות, דף לב, עמוד ב

²² משלי, פרק ב, פסוק ו

²³ קובץ א, אגרת ב

²⁴ קובץ אגרות, חלק ב, אגרת לו

²⁵ מגילה, דף ו, עמוד ב

